

Przemysław Leń

**PODZIAŁ PRZESTRZENI ROLNICZEJ
POWIATU BRZOSOWSKIEGO POD WZGLĘDEM
WARTOŚCI PRODUKCYJNEJ GRUNTÓW ORNYCH
ORAZ UŻYTKÓW ZIELONYCH**

***BREAKDOWN OF COUNTY AGRICULTURAL SPACE
BRZOSOWSKI IN TERMS OF PRODUCTION VALUE
OF CROPLAND AND GRASSLAND***

Streszczenie

W badaniach zjawisk przestrzenno-gospodarczych terenów wiejskich stosuje się sposób grupowania pojedynczych wsi w większe jednostki typologiczne ze względu na podobieństwo przyjętych cech. Klasyfikacja ta została wykorzystana przy opracowywaniu metody szacunku gruntów dla potrzeb prac scalenia i wymiany gruntów. Jako klasyfikacja użytkowa może mieć lepsze wykorzystanie w praktyce gospodarczej poprzez ujęcie jej jedną liczbą w postaci wskaźnika wartości produkcyjnej a niżeli jako współczynnik bonitacji gleb.

Z tej właśnie przesłanki wynika cel pracy, którym jest obliczenie wskaźnika przydatności gruntów ornych i użytków zielonych dla potrzeb wydzielenia podobnych wsi w tym zakresie. Badania przeprowadzono w 44 wsiach powiatu Brzozów położonego woj. Podkarpackim. Dane powierzchniowe poszczególnych klas gruntów uzyskano z ewidencji gruntów i budynków, a podstawą do obliczenia wskaźnika były wielkości punktowe przypisane w 100-punktowej skali pracy.

Słowa kluczowe: użytki gruntowe, scalenie gruntów, klasyfikacja gruntów

Summary

In a study of phenomena of space – rural economic apply the aggregation of individual villages in larger units due to the typological similarity of adopted characteristics. This classification was used in the development of methods for

estimation of land for the purpose of the work of integration and exchange of land. As a functional classification may be a better use in business practice by bringing its number one in terms of production value than the rate coefficient bonitations soils.

From this condition is apparent purpose, which is to calculate the index of the suitability of arable land and grassland for the separation of similar villages in this regard. The study was conducted in 44 villages of the district located Brzozow province Podkarpackie. Data of particular classes of land surface was obtained from records of land and buildings, and the base to calculate the spot size was attributed to a 100 point scale work.

Key words: arable land, integration of land, land capability classification

WPROWADZENIE

W badaniach zjawisk przestrzenno-gospodarczych terenów wiejskich, jak podaje [Noga 1977], stosuje się sposób grupowania pojedynczych wsi w większe jednostki typologiczne ze względu na podobieństwo przyjętych cech. Również dokonuje się grupowania wsi ze względu na występowanie w nich jednego zagadnienia, które ze względu na warunki naturalne przyjmuje różnorodne wielkości tego zagadnienia (np. piętra klimatyczne, rzeźba terenu czy bonitacja gleb). Szczególnym zróżnicowaniem charakteryzuje się klasyfikacja bonitacyjna gleb sporządzona dla celów ewidencji gruntów [Rozp. 1956]. Wykonana w całym kraju jednolita klasyfikacja gleb uwzględnia cechy morfologiczne i własności fizyczne gleb stanowi bogaty materiał opisowy i kartograficzny w postaci map klasyfikacyjnych sporządzonych w skalach mapy ewidencyjnej. Przyjęty system klasyfikacji gleb wyróżnia 6 podstawowych klas na gruntach ornych i użytkach zielonych (z tym, że w gruntach ornych podzielono klasy: III – na IIIa i IIIb, IV – na IVa i IVb). Jak podaje Manteuffel, klasyfikacja ta przerabiana jest dla celów porównawczych, jedną liczbą w postaci współczynnika bonitacji gleb obliczonego różnymi sposobami, stosując niejednolite współczynniki dla jego obliczenia. To zróżnicowanie wynika z faktu przekształcania klasyfikacji morfologiczno-genetycznej na klasyfikację użytkową [Manteuffel 1984; Kisiel 1998].

Dopiero szczegółowe badania [Witek, Górski 1997] nad plonowaniem 4 zbóż i ziemniaków doprowadziły do określenia wartości produkcyjnej gruntów ornych i użytków zielonych ujętych dla poszczególnych klas bonitacyjnych w skali 100-punktowej. Klasyfikacja ta została wykorzystana przy opracowywaniu metody szacunku gruntów dla potrzeb prac scalenia i wymiany gruntów [Noga 1989, 2001]. Jako klasyfikacja użytkowa może mieć lepsze wykorzystanie w praktyce gospodarczej poprzez ujęcie jej jedną liczbą w postaci wskaźnika wartości produkcyjnej niż współczynnika bonitacji gleb.

Z tej właśnie przesłanki wynika cel pracy, którym jest obliczenie wskaźnika przydatności gruntów ornych i użytków zielonych dla potrzeb wydzielenia

podobnych wsi w tym zakresie. Badania przeprowadzono w 44 wsiach powiatu Brzozów położonego woj. podkarpackim. Dane powierzchniowe poszczególnych klas gruntów uzyskano z ewidencji gruntów i budynków, a podstawą do obliczenia wskaźnika były wielkości punktowe przypisane w 100 punktowej skali pracy [Witek, Górski 1997].

METODA OBLICZENIA WSKAŹNIKA WARTOŚCI PRODUKCYJNEJ GRUNTÓW ORNYCH I UŻYTKÓW ZIELONYCH

Opracowane wielkości punktowe dla obowiązujących w Polsce klas bonitacyjnych gruntów ornych i użytków zielonych (tab. 1) były przyjęte wprost, bez dodatkowych żadnych kryteriów, jak to ma miejsce przy obliczaniu współczynnika bonitacji gleb.

Tabela 1. Wielkości punktowe klas bonitacyjnych gruntów ornych i użytków zielonych
Table 1. Spot size of quality classes of arable land and grassland

Klasa gruntu	Grunty orne	Użytki zielone
I	100	90
II	92	80
IIIa	83	65
IIIb	70	
IVa	57	45
Ivb	40	
V	30	38
VI	18	15

Zródło: Witek, Górski T. 1997.

Wskaźnik wartości produkcyjnej (W_{wp} – w punktach) dla wsi obliczono według wzoru:

$$W_{wp} = \frac{\sum_1^n (x_n * W_p)}{P}$$

gdzie;

- W_p – wielkości punktowe dla poszczególnych klas bonitacyjnych gleb dla gruntów ornych i użytków zielonych (tab. 1):
- x_n – powierzchnia klas bonitacyjnych gruntów ornych lub użytków zielonych,
- P – powierzchnia ogólna klas bonitacyjnych gruntów ornych lub użytków zielonych.

Wskaźnik wartości produkcyjnej oblicza się odrębnie dla gruntów ornych (W_{wg}) oraz użytków zielonych (W_{wu}) dlatego, że nie można ich do siebie dodawać ze względu na ich różnice punktowe klas bonitacyjnych wynikających z uzyskiwanych efektów produkcyjnych.

Obliczone wartości wskaźników produkcyjnych w ujęciu wsi dla gruntów ornych i użytków zielonych zestawiono według wzrastającej wielkości w tabeli 3, podając w niej jednocześnie ich procentowy udział w powierzchni ogólnej wsi.

CHARAKTERYSTYKA WYDZIELONYCH GRUP WSI ZE WZGLĘDU NA OBLICZONY WSKAŹNIK PRODUKCYJNOŚCI GLEB

Podziału przestrzeni produkcyjnej powiatu dokonano ze względu na wielkość wskaźnika produktywności gleb w dostosowaniu do wielkości punktowych (tab. 1) przypisach danej klasie bonitacyjnej na gruntach ornych oraz na użytkach zielonych (tab. 2). Zgodnie z przyjętym kryterium dokonano dwóch niezależnych podziałów obejmujących grunty orne oraz użytki zielone, wydzielając na gruntach ornych 4 grupy wsi, a na użytkach zielonych trzy; co szczegółowo ilustrują dane tabeli 3 a ich przestrzenne rozmieszczenie rysunki 1 i 2.

Tabela 2. Wydzielenie grup wsi ze względu na wielkość wskaźnika produktywności gleb

Table 2. Breakdown of the village due to the volume of soil productivity index

Dla gruntów ornych		Dla użytków zielonych	
Grupa wsi	Przedział wskaźnika	Grupa wsi	Przedział wskaźnika
1	1,00–0,93	1	0,90–0,81
2	0,92–0,84	2	0,80–0,66
3	0,83–0,71	3	0,65–0,46
4	0,70–0,58		
5	0,57–0,41	4	0,45–0,39
6	0,40–0,31		
7	0,30–0,19	5	0,38–0,16
8	<0,18	6	<0,15

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych liczbowych (tab. 3) zaliczonych do przedziałów punktowych wsi i ich przestrzennego rozmieszczenia (rys. 1, 2) koncentrują się w charakterystyczne obszary. W gruntach ornych wskaźnik produktywności gleb rozkłada się w sposób bardzo zróżnicowany, co do liczby wsi wchodzących do grupy jak i ich przestrzennego położenia.

I tak w grupie wsi w przedziale wskaźnika (0,71–0,85) o najlepszej produktywności na badanym terenie obserwuje się dwie wsie (Ulucz i Wzdów), zaś w przedziale (0,31–0,40) o najgorszych warunkach występuje tylko jedna wieś (Wola Jasienicka). W tej wsi obserwuje się duże deniwelacje terenu o czym świadczy ponad 50% udział lasów jej powierzchni ogólnej.

Druga grupa tworząca przedział wielkościowy wskaźnika (0,41–0,57) reprezentowana jest przez 24 wsie, które stanowią zwarty obszar (rys. 1). Wsie z tej grupy dzielą powierzchnie powiatu na dwie części i rozciągają się od północnego zachodu aż do południowego-wschodu do granic powiatu sanockiego. Wsie z tej grupy charakteryzują się urozmaiconą rzeźbą terenu (debrze, ciek wodne), dużym odsetkiem gruntów ornych (z wyjątkiem wsi Horoszówka – 2,1%) oraz bardzo zróżnicowanym udziałem lasów w powierzchni ogólnej wsi. [Leń 2009].

Tabela 3. Wielkości obliczonych wskaźników punktowych wartości produkcyjnej gruntów ornych i użytków zielonych wsiami

Table 3. Figures calculated indicators point production value of arable land and grassland villages

Lp.	Nazwa wsi	% udział gruntów ornych z pow. ogólnej wsi	Wskaźnik wielkości punktów Wwg	Lp.	Nazwa wsi	% udział użytków zielonych z pow. ogólnej wsi	Wskaźnik wielkości punktów Wwu
I GRUPA WSI (0,83–0,71 pkt)				I GRUPA WSI (0,65–0,46 pkt)			
1	Ulucz	20,5	0,75	1	Grabownica	14,7	0,61
2	Wzdów	46,3	0,71	2	Turze Pole	18,2	0,61
II GRUPA WSI (0,70–0,58 pkt)				3	Wzdów	35,0	0,60
1	Wołodź	13,9	0,70	4	Buków	32,3	0,60
2	Jablonica Polska	54,2	0,69	5	Jasionów	27,9	0,56
3	Buków	48,1	0,69	6	Górki	25,7	0,55
4	Turze Pole	50,4	0,66	7	Trześniów	29,1	0,54
5	Jasionów	51,3	0,66	8	Ulucz	6,2	0,54
6	Górki	43,7	0,63	9	Blizne	22,7	0,52
7	Trześniów	47,3	0,63	10	Haczów	20,1	0,52
8	Haczów	60,9	0,62	11	Stara Wieś	18,6	0,51
9	Jablonica Ruska	28,3	0,62	12	Humniska	19,8	0,50
10	Stara Wieś	44,4	0,61	13	Wołodź	2,2	0,50
11	Siedliska	36,2	0,61	14	Hroszówka	2,4	0,50
12	Niebocko	59,6	0,61	15	Orzechówka	20,3	0,48
13	Humniska	38,2	0,59	16	Jablonica Polska	11,7	0,47
14	Zmiennica	39,8	0,58	17	Nozdrzec	10,5	0,47
15	Orzechówka	43,0	0,58	18	Jablonica Ruska	14,9	0,47
16	Wara	44,5	0,58	II GRUPA WSI (0,45–0,39 pkt)			
17	Niewistka	37,2	0,58	1	Siedliska	14,10	0,45
III GRUPA WSI (0,57–0,41 pkt)				2	Huta Poręby	18,10	0,45
1	Nozdrzec	64,1	0,57	3	Zmiennica	12,10	0,44
2	Witryłów	33,2	0,56	4	Domaradz	23,70	0,44
3	Huta Poręby	44,1	0,55	5	Krzemienna	9,70	0,44
4	Blizne	40,9	0,53	6	Witryłów	16,60	0,42
5	Grabownica	49,6	0,52	7	Jasienica Rosielna	19,60	0,41
6	Przysietnica	40,7	0,52	8	Wara	5,80	0,41
7	Domaradz	41,5	0,52	9	Dydnia	16,30	0,41
8	Malinówka	38,0	0,52	10	Golcowa	10,80	0,40

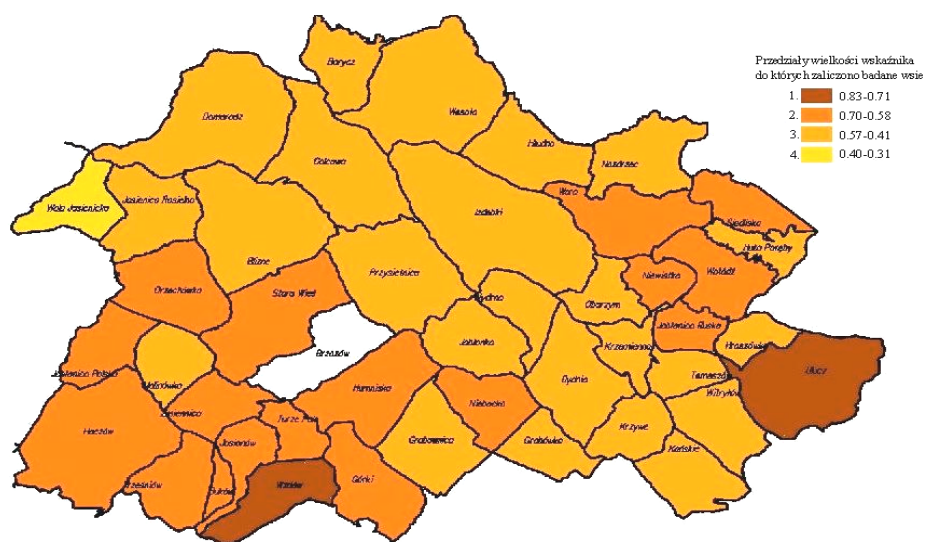
Lp.	Nazwa wsi	% udział gruntów ornych z pow. ogólnej wsi	Wskaźnik wielkości punktów Wwg	Lp.	Nazwa wsi	% udział użytków zielonych z pow. ogólnej wsi	Wskaźnik wielkości punktów Wwu
I GRUPA WSI (0,83–0,71 pkt)				I GRUPA WSI (0,65–0,46 pkt)			
9	Hłudno	60,0	0,52	11	Malinówka	14,30	0,40
10	Izdebki	58,0	0,52	12	Izdebki	11,10	0,40
11	Krzemienna	45,3	0,51	13	Grabówka	11,30	0,40
12	Końskie	38,3	0,51	14	Niebocko	14,20	0,40
13	Jasienica Rosielna	50,9	0,50	15	Niewistka	12,90	0,39
14	Grabówka	63,9	0,50	III GRUPA WSI (0,38–0,16 pkt)			
15	Hroszówka	2,1	0,50	1	Przysietnica	20,40	0,38
16	Jablonka	42,0	0,49	2	Końskie	8,40	0,38
17	Dydnia	43,6	0,48	3	Jablonka	7,70	0,36
18	Barycz	71,9	0,47	4	Obarzym	16,30	0,36
19	Wesoła	66,3	0,46	5	Barycz	10,40	0,35
20	Wydrna	70,5	0,46	6	Wola Jasienicka	17,70	0,35
21	Golcowa	60,6	0,45	7	Hłudno	13,60	0,35
22	Krzywe	49,2	0,43	8	Wesoła	6,30	0,35
23	Obarzym	20,2	0,43	9	Temeszów	8,10	0,34
24	Temeszów	42,5	0,42	10	Krzywe	6,90	0,31
IV GRUPA WSI (0,40–0,31 pkt)							
1	Wola Jasienicka	23,8	0,39	11	Wydrna	8,80	0,31

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z ewidencji gruntów i budynków.

Wsie trzeciej grupy w liczbie 17 (0,58–0,70) tworzą dwa kompleksy powierzchniowe w powiecie. Mniejszy obszarowo kompleks składający się z 5 wsi położonych we wschodniej części powiatu oraz drugi liczący 12 wsi położony wokół miasta Brzozowa i dalej na południe do granic z powiatem sanockim oraz na wschód do granic z powiatem krośnieńskim. Charakterystyczną cechą tych wsi jest ich położenie na terenie o niewielkich deniwelacjach terenu bądź równinnym.

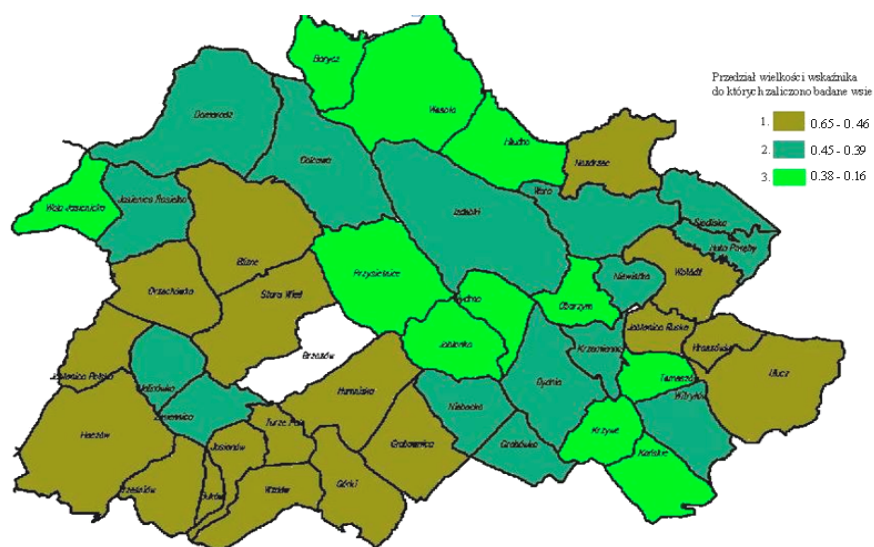
Drugim wskaźnikiem, obliczonym oddzielnie są stosunki wodne terenu (łąki) oraz obszary gruntów położone na znacznych spadkach terenu (pastwiska) jest wartość produkcyjna użytków zielonych. Jak wynika z tabeli 3 i rysunku 2 wskaźnik użytków zielonych nawiązuje do wskaźnika gruntów ornych i do ich przestrzennego rozmieszczenia w powierzchni powiatu (rys. 2) ale tylko do drugiej grupy wsi. W szczególności dotyczy on 18 wsi wchodzących do przedziału (0,65–0,46). Wsie te charakteryzują się najwyższym wskaźnikiem, a użytki zielone tej grupy wsi to w przeważającej większości są łąkami rozlokowanymi wzdłuż cieków wodnych.

Wydzielona druga grupa wsi w liczbie 15 (przedział 0,45–0,39) położona jest w środkowej części powiatu w szachownicy ze wsiami trzeciej grupy. W trzeciej grupie 11 wsi obserwuje się najniższy na badanym terenie wskaźnik wartości produkcyjnej użytków zielonych. Równie niski jest udział użytków zielonych w powierzchni wsi. Należy jednak stwierdzić, iż w tym udziale przeważają pastwiska.

Rysunek 1. Podział obszaru powiatu Brzozów ze względu na wskaźnik produktywności gruntów ornych

Figure 1. Breakdown of county area Brzozow rate due to the productivity of arable land

Rysunek 2. Podział obszaru powiatu Brzozów ze względu na wskaźnik produktywności użytków zielonych

Figure 2. Breakdown of county area Brzozow rate due to the productivity of grassland

WNIOSKI

1. Określone jedną liczbą wartości produkcyjne gruntów ornych oraz użytków zielonych wsi i pogrupowanie w przedziałach wielkościowych uzyskanego wskaźnika tworzą charakterystyczne obszary nawiązujące do rzeźby terenu i jego deniwelacji, zalesienia oraz stosunków wodnych w powiecie.

2. Obliczone oddzielnie wskaźniki wartości dla gruntów ornych i użytków zielonych stanowią ważną informację przy planowaniu gospodarczym, przestrzennym i warunkach zagospodarowania terenu.

3. Ujęte liczbowo wartości produkcyjne gruntów ornych i użytków zielonych stanowią bardzo ważne cechy przy planowaniu i programowaniu prac scalenia i wymiany gruntów. Cechy wsólnie z innymi pozwolą na dokonanie delimitacji wsi w powiecie.

4. Wykonany podział rolniczej przestrzeni powiatu brzozowskiego ze względu na wartość produkcyjną gleb stanowi ważną informację przy podejmowaniu decyzji z zakresu szeroko pojętej gospodarki ziemią.

BIBLIOGRAFIA

- Kisiel R. *Ziemia jako czynnik produkcji w nowych warunkach gospodarowania*. Bibl.Fragm. Agron. 5, 1998, s. 293–301.
- Leń P. *Kierunki zmian w strukturze użytków gruntowych w latach 1872–2008 w powiecie Brzozów*. Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich 4, 2009, s. 167–177.
- Manteuffel R. *Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne. Warszawa 1984, s. 215.
- Noga K.. *Sposób szacunku gruntów w terenach górskich*. Zesz. Nauk. AR we Wrocławiu. ser. Geodezja i Urządzenia Rolne. 187, 1989a, s. 197–206.
- Noga K.. *Typologia wsi górskich dla potrzeb urzędniowo rolnych*. Zesz. Nauk. AR Kraków. Geodezja nr 6, 1997.
- Rozporządzenie R.M. z dnia 4 czerwca 1956 r. w sprawie klasyfikacji gruntów (Dz.U. nr 19 z 1956 r. poz.97 z późniejszymi zmianami).
- Witek T., Górski T. *Przyrodnicza bonitacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w Polsce*. IUNG. Puławy 1997.

Mgr inż. Przemysław Leń
Wyższa Szkoła Inżynieryjno-Ekonomiczna z siedzibą w Rzeszowie
ul. Miłocińska 40, 35-232 Rzeszów
Katedra Geodezji i Obrotu Nieruchomościami
e-mail: geo.pl@wp.pl
tel.: 602178550

Recenzent: *Prof. dr hab. Krzysztof Gawroński*

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za jakość materiałów ilustracyjnych na str. 43, które zamieszczono na odpowiedzialność autora.

